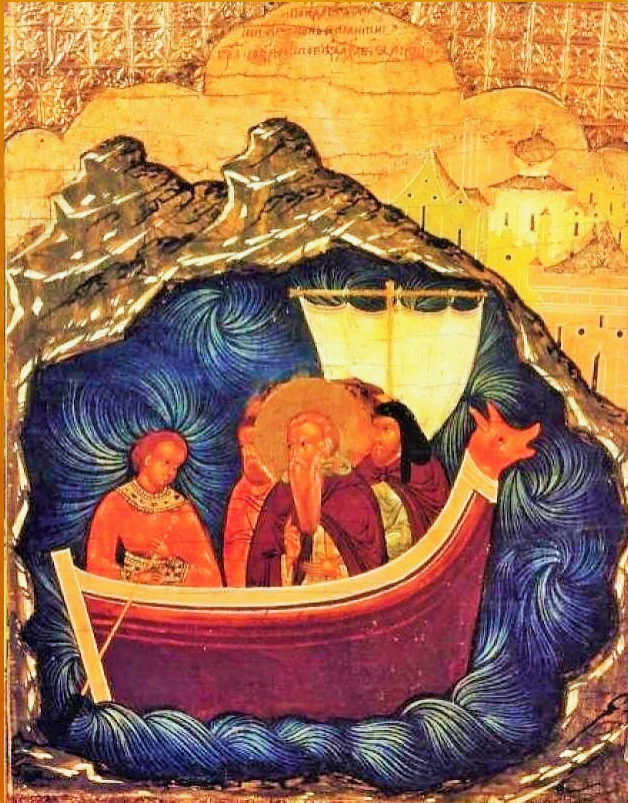


π. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΑΓΕΙΡΑ

Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

(η διδασκαλία του οσίου Μαξίμου
του Ομολογητή για τη θεία γνώση)



ΑΘΗΝΑ 2020

Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

π. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΑΓΕΙΡΑ

Η ΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

(η διδασκαλία του οσίου Μαξίμου
του Ομολογητή για τη θεία γνώση)

ΑΘΗΝΑ 2020

Η ανατύπωση είναι ελεύθερη.

ISBN: 978-618-84452-4-6

εικόνα εξωφύλλου: Λεπτομέρεια εικόνας του οσίου Μαξίμου του Ομολογητή (Istoma Gordeev, Μουσείο Τέχνης και Ιστορίας του Solvychegodsk, Ρωσία).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο σύγχρονος –αυτονομημένος πλέον από τη θρησκεία– Ευρωπαίος, που τόσο φαίνεται να αποστρέφεται το θρησκευτικό του παρελθόν, ώστε από πολλούς να ονομάζεται «μεταχριστιανικός», δεν θα ήταν καθόλου υπερβολικό αν ονομασθεί γνήσιο παιδί της σχολαστικής θεολογίας, καθώς η αυτονόμησή του από τη θρησκευτική του πίστη δεν σήμανε και διαφοροποίηση του τρόπου σκέψης του.

Η Αναγέννηση, ο Διαφωτισμός και τα άλλα μικρότερης έντασης πνευματικά κινήματα της δυτικής Ευρώπης, αναπτύχθηκαν πάνω στη σχολαστική οπτική. Έτσι σήμερα σε κάθε δομή του δημόσιου και ιδιωτικού βίου βρίσκει κανείς τις θεολογικές προϋποθέσεις του Σχολαστικισμού, κύρια χαρακτηριστικά του οποίου είναι η Νοησιарχία και η Διαρχία.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, η μελέτη και ανάλυση της ορθόδοξης πατερικής σκέψης έχει πολύ ενδιαφέρον, όχι μόνο φιλοσοφικό, αλλά κυρίως και κατ' εξοχή πρακτικό. Οι Πατέρες της Εκκλησίας, βλέποντας τον άνθρωπο ως πρόσωπο και τη σχέση του με τον Θεό και τον κόσμο σε μια πραγματική ενότητα, χωρίς να αίρεται εκατέρωθεν η φυσική τους ετερότητα, εισάγουν τις προϋποθέσεις για μια κοινωνία όπου ο άλλος (άνθρωπος, ζώα, φύση) δεν θα είναι ξένος και ως εκ τούτου αντικείμενο εκμετάλλευσης. Ο Καταφατισμός (=θεολογία της Αποδοχής) και ο Αποφατισμός (=θεολογία της Άρνησης) κάτω από την πατερική οπτική, την οπτική της ζωντανής κοινωνίας και μετοχής, και όχι της αποσπασματικής νόησης, δείχνουν προς την κατεύθυνση αυτή.

Στην ορθόδοξη θεολογία, Κατάφαση (=Αποδοχή) ονομάζεται η προσπάθεια του ανθρώπινου νου να προσδιορίσει και να περιγράψει τον Θεό, ενώ Απόφαση (=Άρνηση) η παραδοχή του ότι ο Θεός δεν μπορεί να προσδιοριστεί και να περιγραφεί.

ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΥΣΗ

Δυτική και ανατολική μεθοδολογία

Η δυτική θεολογία χρησιμοποιεί κυρίως τρεις οδούς για να περιγράψει τον Θεό. Η πρώτη οδός είναι η θετική (via affirmationis), κατά την οποία αποδίδονται στον Θεό έννοιες και ονόματα της δικής μας κτιστής πραγματικότητας (αγαθός, μακρόθυμος κ.λπ.). Η δεύτερη οδός είναι η αρνητική (via negationis), κατά την οποία αποδίδονται στον Θεό αντίθετες έννοιες (άκτιστος, άχρονος κ.λπ.). Η τρίτη οδός είναι η οδός «της υπεροχής» (via eminentiae), κατά την οποία αποδίδονται στον Θεό γνωρίσματα της δικής μας πραγματικότητας στον υπερθετικό βαθμό (παντοδύναμος, παντογνώστης κ.λπ.)¹.

Αν και με την πρώτη ματιά η θετική και η αρνητική οδός της δυτικής θεολογικής σκέψης φαίνεται να έχουν ομοιότητες με την Κατάφαση και την Απόφαση της ορθόδοξης θεολογίαςⁱ, στην πραγματικότητα δεν υπάρχει αντιστοιχίαⁱⁱ², καθώς –σε αντίθεση με τη δυτική θεολογία– στη σκέψη του οσίου Μαξίμου και των άλλων Ελλήνων Πατέρων δεσπόζει όχι η νοητική προσέγγιση, αλλά ο προσωπι-

ⁱ Στην ορθόδοξη θεολογία, Κατάφαση (=Αποδοχή) ονομάζεται η προσπάθεια του ανθρώπινου νου να προσδιορίσει και να περιγράψει τον Θεό, ενώ Απόφαση (=Άρνηση) η παραδοχή του ότι ο Θεός δεν μπορεί να προσδιοριστεί και να περιγραφεί.

ⁱⁱ Όπως πολύ χαρακτηριστικά παρατηρεί ο θεολόγος κ. Μάριος Μπέγζος, «το να μιλάμε αποφαστικά για τον Θεό σημαίνει να υπερβαίνουμε όλους τους προσδιορισμούς του Θεού, τόσο τους θετικούς όσο και τους αρνητικούς» {«Apo-phatisch von Gott reden heisst, dass man alle Attribute Gottes, sowohl die positiven wie auch die negativen, übersteigt» (M. P. Begzos, 1986, σ. 180)}.

κός, «κοινωνικός» τρόπος γνώσης του Θεού³.

Στη δυτική δηλαδή θεολογία κυριαρχεί η διαλεκτική και νοητική αναγωγή προς τον Θεό, ενώ στην ανατολική πατερική οπτική υπάρχει η λειτουργική σχέση ζωντανής εμπειρίας και κατάφασης προς τα ονόματα, τους συλλογισμούς και γενικά προς τη θεολογική επιστήμη. Η Κατάφαση είναι για τη ρητή κτιστή πραγματικότητα ενώ η Απόφαση είναι για την άρρητη άκτιστη πραγματικότητα⁴ και συγχρόνως ο Θεός –όντας υπεράνω κάθε ανθρώπινου νοήματος– είναι πέρα από κάθε κατάφαση (αποδοχή) και απόφαση (άρνηση)⁵.

Ο οντολογικός χαρακτήρας της γνώσης

Η γνώση του Θεού δεν είναι μόνο θέμα γνωσιολογικό, αλλά κυρίως οντολογικό. Πρώτα ζούμε και ύστερα συλλογιζόμαστε⁶. Η γνώση του Θεού, για την οποία κάνουν λόγο οι Πατέρες της Εκκλησίας, δεν είναι καρπός νοησιαρχικού στοχασμού, αλλά υπαρξιακής σχέσης με τον Θεό μέσα σε μια πορεία καθάρσεως, φωτισμού και τελειώσεως του ανθρώπου, είναι θέα του Θεού και μετοχή στην Αλήθεια⁷.

Η Κατάφαση και η Απόφαση στην πατερική θεολογία έχουν σχέση με αυτήν την εμπειρία. Αίρονται τα γνωρίσματα και οι έννοιες της κτιστής πραγματικότητας από την αποφατική θεολογία, γιατί η εμπειρία αυτή δεν ταυτίζεται με καμμιά κτιστή περιοχή και γνώση. Δίνονται γνωρίσματα και έννοιες της κτιστής πραγματικότητας από την καταφατική θεολογία, γιατί τα όντα είναι κτιστά και δια μέσου των συμβολικών παραστάσεων ανάγονται στην περιοχή του αρρήτου⁸. Η γνώση του Θεού είναι μια συνεχής και ατελείωτη οδός, όπου το τέλος πάντοτε σημαίνει την αρχή και όπου το κάθε τι φανερώνεται προς το παρόν μόνο μερικώς {«με ασάφεια, σαν μέσα από μεταλλικό καθρέπτη» (Α΄ Κορ. 13, 12)}⁹.

ⁱ «δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» (Α΄ Κορ. 13, 12).

ΤΑ ΠΕΔΙΑ ΓΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Γνωστός και άγνωστος

Ο άκτιστος Θεός σχετίζεται πραγματικά με τον κτιστό κόσμο μέσω των ενεργειών του και γίνεται γνωστός από αυτές κατά την εκδήλωσή τους στην κτίση και την ιστορία. Εν τούτοις, κατά την ουσία του παραμένει τελείως υπερβατικός και απρόσιτος. Υπό την έννοια αυτήν ο Θεός είναι γνωστός και άγνωστος, ρητός και άρρητοςⁱ¹⁰.

Έτσι ο όσιος Μάξιμος, ακολουθώντας τους Καππαδόκες Πατέρες, διακρίνει στον Θεό τα εξής: α') το «ὅτι ἐστίν» ο Θεός, δηλαδή απλώς το ότι υπάρχει, και το γνωρίζουμε αυτό από τις θείες ενέργειες, που εκδηλώνονται στη δημιουργία, β') το «πῶς ἐστίν» ο Θεός, δηλαδή την προσωπική του ύπαρξη ως Αγία Τριάδα, η οποία μας αποκαλύφθηκε στη Θεία Οικονομία και γ') το «τί ἐστίν» ο Θεός, δηλαδή την ουσία του, την οποία δεν υπάρχει η παραμικρή δυνατότητα να γνωρίσουμε¹¹.

Σε σχέση με τη δημιουργία

Η καταφατική θεολογία θεωρεί τον Θεό ως αιτία του κόσμου και δίνει διάφορα ονόματα, που προσδιορίζουν τη θέση του προς τη δημιουργίαⁱⁱ¹². Έτσι, αποδίδονται προσωνύμια στον Θεό, όπως αγα-

ⁱ «Διότι από τα θεία άλλα είναι στους ανθρώπους καταληπτά κι άλλα ακατάληπτα» {«Διότι τῶν θείων, τὰ μὲν ληπτά, τὰ δέ, ἄληπτα τοῖς ἀνθρώποις» (Μάξιμος Ομολογητής, *Κεφάλαια περὶ ἀγάπης* 4, 5, PG 90, 1048D)}.

ⁱⁱ «Όταν καταφάσκουμε το θείο στα κτίσματα, λέει, τότε το νοούμε μαζί με τα κτίσματα, ως αιτία όμως της δημιουργίας τους» {«Όταν τὸ Θεῖον καταφάσκωμεν τῶν ὄντων, φησί, συνεπινοοῦμεν αὐτὸ τοῖς οὖσιν· ἀλλ' ὡς αἰτίαν

θός, σοφός, δύναμη προνοητική και δημιουργική κ.ά.ⁱ. Οι ανθρωπίνες αυτές εκφράσεις για τον Θεό δίνονται «σύμφωνα με τα όρια και τις δυνατότητες της γλώσσας μας, καθώς δεν μας είναι δυνατό να την υπερβούμε»ⁱⁱ.

Όλα τα ονόματα που αποδίδονται στον Θεό, αν δεν εκφράζουν τον ιδιαίτερο τρόπο ύπαρξης των προσώπων της τριαδικής θεότητας, προσπαθούν να αποδώσουν την αιτιώδη σχέση του Θεού με τον κόσμοⁱⁱⁱ¹³.

Ο τρόπος ύπαρξης του Θεού

Ο Αποφατισμός της Ανατολής έχει, κυρίως από την εποχή του Vl. Lossky^{iv}, παρεξηγηθεί ως άρνηση. Αλλά, ενώ αυτό ισχύει για την ουσία του Θεού, τόσο οι ενέργειες, όσο και το «πώς ἐστίν» ο Θεός, μας αποκαλύπτονται. Διαφορετικά δεν θα ξέραμε ότι ο Θεός είναι όχι μόνο αγαθός, αλλά και Τριάδα¹⁴. Ο λόγος αυτός για την προσω-

ποιητικήν» (Μάξιμος Ομολογητής, *Πρὸς Θαλάσσιον περὶ διαφορῶν ἀπόρων* 25, PG 90, 340C)}.

ⁱ Με την έννοια αυτήν ο Θεός χαρακτηρίζεται από τον όσιο Μάξιμο ως «ο μόνος νους όσων νοούν κι όσων νοούνται, ο λόγος όσων λέγουν κι όσων λέγονται, η ζωή όσων είναι ζωντανοί κι όσων ζωή λαμβάνουν» {«ο μόνος νοῦς τῶν νοούντων καὶ νοουμένων καὶ λόγος τῶν λεγόντων καὶ λεγομένων καὶ ζωή τῶν ζώντων καὶ ζουμένων» (Μάξιμος Ομολογητής, *Ἡ Μυσταγωγία*, 1996, Προοίμιον 262ν, 26-2, σ. 146-148)}.

ⁱⁱ «τῷ μέτρῳ τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἀκολουθῶν (οὐ γὰρ ὑπερβῆναι ταύτην δυνατὸν ἡμῖν)» (Μάξιμος Ομολογητής, *Σχόλια εἰς τὸ Περὶ θείων ὀνομάτων* 2, PG 4, 189B).

ⁱⁱⁱ «Δεν γνωρίζουμε από την ουσία του τον Θεό, αλλά από τα θαυμαστά του έργα και την πρόνοια των δημιουργημάτων. Δια μέσου αυτών, σαν από καθρέπτες, κατανοούμε την άπειρη αγαθότητα και σοφία και δύναμη» {«Οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸν Θεὸν γινώσκομεν, ἀλλ' ἐκ τῆς μεγαλουργίας αὐτοῦ καὶ προνοίας τῶν ὄντων. Διὰ τούτων γὰρ ὡς δι' ἐσόπτρων, τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν κατανοοῦμεν» (Μάξιμος Ομολογητής, *Κεφάλαια περὶ ἀγάπης* 1, 96, PG 90, 981C)}.

^{iv} Vladimir Nikolayevich Lossky (1903-1958).

πική ύπαρξη του Θεού είναι εμπειρικός (γιατί εμπειρική είναι η γλώσσα της θεολογίας, ακόμα και όταν σχετίζεται με οντολογικές κατηγορίες)¹⁵.

Η ουσία του Θεού

Ο Θεός είναι ως προς την ουσία του εντελώς απρόσιτος στον άνθρωποⁱ, καθώς το οντολογικό χάσμα μεταξύ κτιστού και ακτίστου δεν επιτρέπει τη γνωσιολογική προσπέλαση του ακτίστου από την πλευρά του κτίσματος¹⁶. Το θαυμαστό μέγεθος της απεραντοσύνης του Θεού δεν έχει ποσότητες, ούτε μέρη, ούτε διαστάσεις και δεν παρέχει την παραμικρή δυνατότητα κατανόησης, ώστε να γνωρίσει κανείς τι είναι κατά την ουσία τουⁱⁱ.

Ο όσιος Μάξιμος υπογραμμίζει με ιδιαίτερη έμφαση στα κείμενά του το απρόσιτο και ακατάληπτο της θείας ουσίαςⁱⁱⁱ. Όλα όσα

ⁱ «Το θείο –και όσα ανήκουν σ’ αυτό– είναι κατά ένα μέρος γνωστό και κατά ένα μέρος άγνωστο. Γνωστό μεν ως προς τη θεωρία των σχετικά με αυτό [των ιδιοτήτων του], άγνωστο δε ως προς αυτό το ίδιο [την ουσία του]» {«Κατά τι μὲν γνωστὸν τὸ Θεῖον καὶ τὰ θεῖα· κατὰ τι δέ, ἄγνωστον. Καὶ γνωστὸν μὲν, τοῖς περὶ αὐτὸ θεωρήμασιν· ἄγνωστον δέ, τοῖς κατ’ αὐτό» (Μάξιμος Ομολογητής, *Κεφάλαια περὶ ἀγάπης* 4, 7, PG 90, 1049AB)}.

ⁱⁱ «Γιατί το θαυμαστό μέγεθος της θείας απεραντοσύνης είναι χωρίς ποσότητες, χωρίς μέρη και χωρίς καθόλου διαστάσεις, και δεν υπάρχει η παραμικρή δυνατότητα κατανόησης, ώστε να φθάσει κάποιος να γνωρίσει ό,τι κι αν είναι αυτός κατά την ουσία» {«Τὸ γὰρ θαυμαστὸν μέγεθος τῆς θείας ἀπειρίας ἄποσόν τέ ἐστι καὶ ἀμερὲς καὶ παντελῶς ἀδιάστατον καὶ τὴν οἰانوῦν πρὸς τὸ γνωσθῆναι, ὅ,τι ποτὲ κατ’ οὐσίαν ἐστὶ, φθάνουσιν αὐτὸν οὐκ ἔχον κατάληψιν» (Μάξιμος Ομολογητής, *Ἡ Μυσταγωγία*, 1996, Ε΄ 271r, 19-22, σ. 170)}.

ⁱⁱⁱ «Από τα κατά την ουσία (δηλαδή από την ίδια την ουσία) ο Θεός ουδέποτε γίνεται γνωστός τι είναι» {«Ἐκ τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν, τουτέστι ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς, ὁ Θεὸς οὐδέποτε τι ὑπάρχων γινώσκεται» (Μάξιμος Ομολογητής, *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν τῶν Ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου*, PG 91, 1288B)}. «Ανάμεσα στο άκτιστο και τα κτιστά άπειρη είναι η απόσταση και χωρίς κοινά σημεία» {«ἀκτίστου καὶ κτιστῶν ἄπειρον τὸ μέσον ἐστὶ καὶ διάφορον» (Μάξιμος Ομολογητής, *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν τῶν Ἁγίων Διονυσι-*

είναι σχετικά με την ουσία του Θεού, όπως το αδημιούργητο, το άναρχο, το άπειρο, το ασώματο, δεν δείχνουν τι είναι ο Θεός, αλλά τι δεν είναιⁱ.

Ο άκτιστος Θεός σχετίζεται πραγματικά με τον κτιστό κόσμο μέσω των ενεργειών του αλλά κατά την ουσία του παραμένει τελείως υπερβατικός και απρόσιτος.

ου και Γρηγορίου, PG 91, 1077A)}.

ⁱ «Όλα όσα είναι σχετικά με την ουσία [του Θεού] υποδηλώνουν όχι το τι είναι αλλά το τι δεν είναι, όπως το αδημιούργητο, το άναρχο, το άπειρο, το ασώματο» {«Πάντα δὲ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν οὐ τὸ τί ἐστίν, ἀλλὰ τί οὐκ ἔστιν ὑποδηλοῖ, οἷον τὸ ἀγέννητον, τὸ ἄναρχον, τὸ ἄπειρον, τὸ ἀσώματον» (Μάξιμος Ομολογητής, *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν τῶν Ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου*, PG 91, 1288B)}.

ΟΙ ΟΔΟΙ ΓΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Η λειτουργική ενότητα των δύο οδών

Μεταξύ της καταφατικής και της αποφατικής θεολογίας φαίνεται με την πρώτη ματιά να υπάρχει αντίθεση. Αυτό όμως για τον όσιο Μάξιμο και τη σύνολη πατερική παράδοση δεν ισχύει. Ανάμεσά τους υπάρχει αδιάστατη λειτουργική ενότηταⁱ. Κι αυτό είναι φυσικό, αφού, όπως ήδη τονίσαμε, τόσο η καταφατική όσο και η αποφατική θεολογία για τους Πατέρες της Εκκλησίας δεν αποτελούν καρπούς νοησιαρχικού στοχασμού, αλλά θεμελιώνονται στη θεία αποκάλυψη και στην εμπειρία¹⁷.

Η καταφατική και η αποφατική οδός γνώσης του Θεού εκφράζονται ως δύο λειτουργίες μιας ενιαίας πραγματικότητας¹⁸. Το άρρητο συμπλέκεται με το ρητό μέσα από τη σχέση κτιστού και ακτίστου. Σ' αυτήν τη συμπλοκή αρρήτου και ρητού η ίδια εμπειρία είναι συγχρόνως και καταφατική και αποφατικήⁱⁱ¹⁹.

Οι συνέπειες της ενότητας των δύο οδών

Με τη σύνδεση Κατάφασης και Απόφασης αποφεύγονται δύο

ⁱ «Ενώ λοιπόν βρίσκονται αντίθετα οι αποφάσεις (αρνήσεις) με τις καταφάσεις (αποδοχές), σχετικά με τον Θεό εναλλάξ συμπλέκονται φιλικά μεταξύ τους και μεταξύ τους αντιπαρατίθενται» {«Ἐναντίως οὖν ταῖς καταφάσεσι κειμένων τῶν ἀποφάσεων, ἐναλλάξ ἀλλήλαις περὶ Θεὸν φιλικῶς συμπλέκονται καὶ ἀλλήλων ἀντιπαραλαμβάνονται» (Μάξιμος Ομολογητής, *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν τῶν Ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου*, PG 91, 1288C)}.

ⁱⁱ Ο όσιος Μάξιμος πουθενά δεν βάζει τις δύο αυτές οδούς αντιμέτωπες, θεωρεί ωστόσο ότι πιο οικείος χαρακτηρισμός του Θεού είναι το μη είναι, και όχι το είναι (N. A. Ματσούκας, 1980, σ. 190).

μεγάλοι κίνδυνοι, στους οποίους έχει παγιδευτεί η δυτική θεολογική σκέψη. Ο πρώτος κίνδυνος είναι να μεταστραφεί η θεολογία σε μέλη των κτισμάτων, όπου θα επιχειρείται να εντοπιστεί ο Θεός και οι ιδιότητές του. Τότε ο Θεός μεταβάλλεται σε φυσικό μέγεθος¹. Ο δεύτερος κίνδυνος είναι η αποκοπή από την κτιστή (αισθητή και νοητή) πραγματικότητα, για την οποία και μόνο υπάρχει η συμπλοκή ρητού και αρρήτου, κτιστού και ακτίστου²⁰.

Η μεν λοιπόν αποφατική θεολογία σώζει την καταφατική από τον κίνδυνο της αντικειμενοποίησης του Θεού και του ανθρωπομορφισμού, η δε καταφατική θεολογία σώζει την αποφατική από τον κίνδυνο του θεολογικού αγνωστικισμού²¹.

Η υπέρβαση των δύο οδών

Η γνώση της ουσίας του Θεού είναι εξ ολοκλήρου απρόσιτη. Ο κτιστός νους είναι ικανός να δώσει μαρτυρία για τον Θεό μόνο ομολογώντας την πλήρη ανικανότητά του να αποδώσει κάποια λογική κατηγορία ή έννοια στη θεία φύση, καθώς ο Θεός είναι πάνω απ' όλα, πάνω από κάθε σύνθεση²².

Όχι μόνο η καταφατική, αλλά ούτε η αποφατική θεολογία, δεν μπορεί να αποδώσει την αληθινή εικόνα του Θεού, γιατί, όπως τονί-

¹ Οι Πατέρες δίνουν πολλές ονομασίες στον Θεό. Λένε π.χ. ότι ο Θεός είναι φως, ζωή και αγάπη, χωρίς εν τούτοις να λένε τι είναι ο Θεός κατά την ουσία του. Καθώς εντάσσουν οργανικά τις καταφάσεις στον χώρο του Αποφατισμού, δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος εξομοίωσης του Θεού με την κτίση (N. A. Ματσούκας, 1980, σ. 192). «Τι είναι δε αυτό που δεν φαίνεται, ούτε πρέπει να πολυσχολούμαστε, ούτε πιστεύουμε πως μπορούμε να το παρουσιάσουμε με λόγια. Αν και το ζώη και φως φαίνεται να σημαίνουν τι είναι, εν τούτοις αυτά καθόλου δεν φανερώνουν τι είναι Θεός» {«τί δέ ἐστὶν αὐτὸ τὸ μὴ φαινόμενον, οὔτε πολυπραγμονεῖν, οὔτε παριστᾶν δοκεῖ ὁ λόγος· καίτοι τὸ ζώη καὶ φῶς δοκεῖ σημαίνειν τί ἐστὶ, καὶ ταῦτα μηδὲν δὲν δηλοῦν τί ἐστὶ Θεός» (Μάξιμος Ομολογητής, *Σχόλια εἰς τὰ τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου* 2, 3, PG 4, 41B)}.

ζει ο όσιος Μάξιμος ο Ομολογητής, ο Θεός βρίσκεται πάνω από κάθε ανθρώπινο νόημαⁱ. Με τη θέση του αυτήν ο όσιος Μάξιμος διευρύνει τόσο πολύ τα όρια της αποφαιτικής θεολογίας, ώστε αυτή να καταργεί την ίδια τη γνωσιολογική της αξία.

Αυτός όμως είναι ο κύριος σκοπός της αποφαιτικής θεολογίας, να στρέφεται ενάντια σε κάθε αντικειμενοποίηση του Θεού, η οποία μπορεί να συμβεί όχι μόνο με την καταφατική αλλά και με την ίδια την αποφαιτική θεολογία²³.

Η καταφατική και η αποφαιτική οδός γνώσης του Θεού εκφράζονται ως δύο λειτουργίες μιας ενιαίας πραγματικότητας.

ⁱ «Κάθε νόημα είναι αυτών που νοούν και ανήκει σ' αυτά που μπορούν να νοηθούν, όμως ο Θεός δεν υπάγεται ούτε σ' αυτούς που νοούν ούτε σ' αυτά που νοούνται, γιατί είναι υπεράνω αυτών» {«Πᾶσα νόησις, τῶν νοούντων καὶ νοουμένων ἐστίν· ὁ δὲ Θεός, οὔτε τῶν νοούντων ἐστίν, οὔτε τῶν νοουμένων· ὑπὲρ ταῦτα γάρ» (Μάξιμος Ομολογητής, *Περὶ θεολογίας καὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ* 2, 2, PG 90, 1125C)}.

Thank You for previewing this eBook

You can read the full version of this eBook in different formats:

- HTML (Free /Available to everyone)
- PDF / TXT (Available to V.I.P. members. Free Standard members can access up to 5 PDF/TXT eBooks per month each month)
- Epub & Mobipocket (Exclusive to V.I.P. members)

To download this full book, simply select the format you desire below

